

HISTORYCZNE ZWIĄZKI POMIĘDZY POLSKIMI I BUŁGARSKIMI REWOLUCJONISTAMI W II POŁ. XIX W. PRZECIWIENSTWA I WSPÓŁPRACA

Georgi Kołarow

Rosyjskie Uniwersytet Przyjaźni Narodów „Patris Lumumba”, Moskwa

Wstęp

Polacy i Bułgarzy po raz pierwszy stanęli ramię w ramię w walce przeciwko obcemu najeźdźcy w czasie wypraw krzyżowych pod wodzą polsko-węgierskiego króla Władysława III Warneńczyka. Walki toczone na ziemiach bułgarskich na celu wypędzenia osmańskich najeźdźców z Europy zakończyły się niestety niepowodzeniem. Wraz z interwencją rosyjską na Bałkanach wszystko ulega radykalnym zmianom.

Ruch oporu i współpraca.

Równocześnie z politycznym i wojennym przeciwstawieniem się Imperium Rosyjskiemu ze strony oficjalnego kierownictwa polskiego, co w konsekwencji uniemożliwia wyzwolenie narodu bułgarskiego, między rewolucjonistami obu podbitych narodów rozwijają się zupełnie innego rodzaju stosunki. Jeden z wodzów rewolucjonistów bułgarskich – Stojan Zaimow przebywając na wygnaniu w Diarbekir spotyka się z polskim rewolucjonistą Antonim Benkowskim, który strzelał do rosyjskiego Gubernatora Warszawy za co został skazany na wieczne wygnanie do Sachalina, skąd zbiegł do Japonii a następnie z pomocą francuskiego wysłannika do Turcji. Zaimow opowiadał Gawriłowi Chłytewowi (prawdziwe imię i nazwisko bułgarskiego rewolucjonisty Georgija Benkowskiego), że kupił za 5 lirów paszport wydany przez Ambasadę Francuską w Jedo. Stojan Zaimow wchodzi później w związki rodzinne z litewskim rodem książęcym Korsaków. Wiek wcześniej generał Korsak ginie 24-X-1794 r. w starciu z Armia Suworowa broniąc warszawskiej dzielnicy Praga. Zaimow decyduje się przekazać wspomniany paszport właśnie dla Gawriła Chłytewa, który z wyglądu zewnętrznego przypominał Polaka i tak jak on był obieżyświatem i człowiekiem szukającym przygód.

Jakiś czas przed Powstaniem Kwietniowym polski artysta Henryk Dembicki łączy się z bułgarskimi rewolucjonistami emigrantami w Rumunii. Większość swego długiego (1830-1906) życia Dembicki spędził w Bukareszcie i Braile, gdzie wg Iwana Undziejewa „uformował się jako malarz pod wpływem rumuńskiego środowiska artystycznego”. 1. Artysta zajął poczesne miejsce w historii sztuki bułgarskiej ze swoimi „około 60 realistycznymi ilustracjami, licznymi litografiami i karykaturami” 2. Litografie (łącznie siedem prac) ukazujące historię Bułgarii w tym bułgarskie oddziały partyzanckie wchodzi w skład złotego zasobu bułgarskiej sztuki artystycznej. Artysta nawiązuje bliskie związki przede wszystkim z kręgiem „Młodych” rewolucjonistów bułgarskich a najbardziej z Christo Botewem. Bułgarscy przyjaciele nakłaniają go, aby współpracował z ich gazetami „Typan” (Beben) i „Budilnik” (Budzik). W rezultacie Dembicki tworzy trzy karykatury do gazety „Budilnik” i pięćdziesiąt osiem do czasopisma „Typan”, do których Botew pisze teksty. Przy boku Dembickiego Christo Botew współuczestniczy w walce narodowo – wyzwolenczej Polaków. Botew, już w połowie lat 60-tych jako uczeń w Odessie jest związany z działaczami polskiego ruchu rewolucyjnego. Z tamtych czasów datuje się także jego romantyczny związek z młodą Polką, córką uczestnika Powstania Polskiego z 1863 r. Związek ten jest na tyle poważny, że Botew przeprowadza się do ukochanej i jej matki wbrew próbom zatrzymania go przez jego ówczesnego opiekuna – bułgarskiego kupca G. Smiłowa (przyjaciela ojca Botio-Petkowa) 3. Dopóki Botew mieszka z opiekunem nocą wymyka się przez okno do swojej ukochanej. Według Iwana Undziejewa w rodzinie ukochanej Polki Botew znajduje środowisko odpowiadające jego ówczesnemu światopoglądowi i duchowym poszukiwaniom” 4. Kontaktuje się

tam ze swoimi kolegami – Polakami z gimnazjum, którzy głoszą radykalne idee rewolucyjne. Zyskując ich zaufanie i wchodzi do konspiracji. Iwan Undziejew przypuszcza, że Botew wypełniał „tajne polecenia” 5. polskich rewolucjonistów. Bezspornym pozostaje fakt, który potwierdza Henryk Batowski, że „przyjaźń z polskimi imigrantami” 6. miała silny i głęboki wpływ na Botewa. Iwan Indziejew cytuje go i podkreśla, że „Botew poczuł mocny, rewolucyjny poryw polskiego narodu... Po raz pierwszy styka się bowiem ze środowiskiem rewolucyjnym, gdzie wszystko dyszy jeszcze gorąca nienawiścią niedawnych walk i ciężka męką porażki. Heroiczna walka narodu polskiego przeciwko caratowi budzi podziw Botewa i przywołuje w jego świadomości wspomnienia jego własnej zmęczonej i ujarzmionej ojczyzny”. 7. Jego przyjaciel i towarzysz broni: Nikoła Wojnowski (prawdziwe nazwisko Nikoła Donczew- Stojanow) kończy Wyższą Szkołę Wojenną w Odessie, gdzie poznaje Botewa. Ostatni raz tuż przed wybuchem Powstania Kwietniowego obaj przyjaciele znów spotykają się w Odessie. Botew przeczuwając swoją rychłą, tragiczną śmierć przyjeżdża do Odessy pożegnać się ze swoją wielką miłością – ukochaną Polką. Wojnowski kończy w międzyczasie szkołę wojskową w Odessie i awansuje do stopień oficera (nie do końca wiadomo czy staje się to przed czy po jego wyjeździe do Odessy). Szczególne umiejętności i zdolności wojskowe Wojnowskiego, których dowiódł wspaniale kierując oddziałem Botewa, jak również jego misje wojenno – dyplomatyczne, które wypełniał w Belgradzie i Bukareszcie dają pewność, że był związany z rosyjskim wywiadem wojennym. Należy wyraźnie podkreślić, że w tamtych czasach zaangażowanie w wywiadowcze i dyplomatyczne służby Imperium Rosyjskiego nie leżało w sprzeczności z patriotycznymi uczuciami bułgarskich rewolucjonistów. W latach 60-tych i 70-tych XIX wieku tego typu rozbieżności i wątpliwości nie istniały, dlatego też lewicowiec i sympatyk polskich rewolucjonistów – Christo Botew zaprzyjaźnia się i wyrusza na śmierć razem z Nikołajem Donczewem Stojanowem – rosyjskim junkrem, o wojennych do głębi duszy przekonaniach, co całkowicie wykluczało jego poglądy lewicowe. Botew przekazuje Stojanowi paszport z nazwiskiem Wojnowski, który otrzymuje od swoich polskich przyjaciół. On pozostaje z tym nazwiskiem w historii Bułgarii.

W archiwum księcia Adama Czartoryskiego wpisani są trzej uczestnicy Powstania Polskiego z 1863 r. o nazwisku Wojnowski, którzy w przededniu Powstania Styczniowego pojawili się w Odessie:

Andrzej Wojnowski – 35-letni szlachcic, urodzony w Guberni Wileńskiej, 21-III-1864 r, zesłany na 4 lata katorgi

Antonii Wojnowski – szlachcic urodzony w Guberni Kijowskiej, osadzony i ulaskawiony po protekcji dnia 3-VIII – 1864 r., brak danych dotyczących jego wieku

Maksymilian Wojnowski – 23 – letni szlachcic, 19-IX 1864r. Zesłany na katorgę na Sybir

Mając na względzie fakt, że w stosunku do uczestników tego powstania wyciągnięte zostały bardzo surowe kary, można przypuszczać, że protekcja nie była wystarczającym powodem ulaskawienia Antoniego Wojnowskiego. Jego niepełnoletność mogła ewentualnie spowodować zniesienie kary. Jest to najbardziej prawdopodobny powód braku w archiwum Czartoryskich danych dotyczących wieku Antoniego Wojnowskiego, który mógł być rówieśnikiem Christo Botewa i Nikołaja Wojnowskiego. To właśnie Antoni z Wojnowskich najprawdopodobniej odstąpił swój paszport Nikołajowi Wojnowskiemu. Z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że Antoni uczył się w tym samym gimnazjum razem z Botewem i miał duży wpływ na ukształtowanie się jego radykalnych poglądów. Pozostali dwaj Wojnowscy nie mogli przebywać w Odessie w tym czasie kiedy Botew uczęszczał do gimnazjum, gdyż przebywali na zesłaniu.

Maksymilian Wojnowski, 5 lat starszy od Andrzeja i Antoniego Wojnowskich również mógłby być właścicielem paszportu komendanta oddziału partyzantów pod wodzą Botewa, jako że w tym czasie tj. w roku 1875, u schyłku Powstania Kwietniowego, po powrocie z

Sybiru mieszkał w Odessie. Jeszcze przed wybuchem powstania w Odessie mieszkało bardzo wielu Polaków, którzy aktywnie przygotowują się do walki zakupując broń i propagując w Polsce i w Rosji literaturę rewolucyjną.

Po 1863r. do miasta Odessa internowano wielu polskich rewolucjonistów, którzy mimo tego, iż byli pod nadzorem policji, stanowili zagrożenie dla porządku publicznego.

Wobec wzrastającej wciąż liczby polskich internowanych Naczelnik Miasta Odessa w 1866r. Zwraca się do nowo – rosyjskich i besarabskich gubernatorów z prośbą, aby ograniczyli napływ Polaków. Tak też się staje. Niemniej jednak ogromna społeczność polska jest w Odessie bardzo widoczna i wywiera duży wpływ na Christo Botewa.

Zakończenie

W XIX wieku, a przynajmniej w większej jego części, Bułgarzy i Polacy w zasadzie znajdują się we wzajemnie wrogich wojenno – politycznych stosunkach, które są wyznaczone przez przeciwstawienie sobie ich zaborców: Rosjan i Turków. Różnego rodzaju orientacje geopolityczne jak również uczestnictwo w przeciwstawnych obozach wojenno – politycznych nie przeszkadzają we wspólnej walce i rozwijaniu solidarności między dwoma słowiańskimi narodami – takiej współpracy, która nie prowokowałaby ich protektorów w St Petersburgu i Konstantynopolu. Najbardziej odpowiednią formą wzajemnej pomocy w takich okolicznościach była wymiana paszportów, która mogła następować pomiędzy osobami o zbliżonym wieku. Z paszportami bułgarskich imigrantów polscy rewolucjoniści mogli swobodnie zbliżyć się do granic Imperium Rosyjskiego. Z kolei bułgarscy rewolucjoniści legitymując się polskimi paszportami nie mieli problemów z poruszaniem się przy granicach Imperium Tureckiego. Przed społeczeństwem oraz tajnymi służbami imperialnymi prowadzą polemiki na temat kto jest przyjacielem a kto wrogiem słowiańskości i w tym samym czasie pomagają sobie i współpracują.

Autor niniejszego studium wyraża swoje podziękowanie Ryszardowi Wojnowskiemu – potomkowi prawdziwego właściciela nazwiska komendanta wojennego oddziału Botewa oraz tłumaczce, redaktorce i korektorce tej pracy, bułgarkę Annie Bułgo – Borowskiej.

BIBLIOGRAFIA

Batowski, Henryk: *Botew wobec Polski i Polaków. Christo Botew – wybór pism*. Wrocław – Kraków: 1960.

Pobereźnij, Mirosław: *Naukowi zapiski*. Lwów: Lwiwskij Istariczeskij Muzej, 2008.

Polska: Dzieje cywilizacji i narodu. Warszawa – Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2005.

Rakowski, Kazimierz: *Powstanie Poznańskie w 1848 roku*. Lwów: Towarzystwo wydawnicze, 1900.

Szirokorad, Aleksandr: *Polsza: nieprimirimaje sasedstwo*. Moskwa: Wecze, 2008.

Undżijew, Iwan i Undżijewa Cwetana: *Christo Botew – Żywot i delo*. Sofia: Izdatelstwo „Nauka i izkustwo”, 1978.

Cytaty

1 – Иван Унджиев, Цвета Унджиева “Христо Ботев – живот и дело”. – София: Издателство “Наука и изкуство”, 1978. – С. 332.

2 – пак там.

3 – пак там.

4 – пак там.

5 – пак там, с. 55.

6 – пак там, с. 59.

7 – пак там.